

**ESKİ TÜRKÇE YÖNELME DURUMU EKİNİN GÜNÜMÜZ
KIPÇAK GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDEKİ YANSIMALARI****Dr. Mustafa TANÇ*****ÖZET**

Türk dilinde hal ekleri, Eski Türkçe döneminden beri işlev ve anlam yönünden çeşitlilik gösterir. Bir hal eki, kendisine yakın anlam ve işlevlere sahip bir diğer hal ekinin anlam ve işlevlerini üstlenebilir. Bu çeşitliliğin yaşandığı hal eklerinden biri ise, yönelme durumu ekidir. Yönelme durumu ekinin Eski Türkçe'deki işlevleri, Günümüz Kıpçak Grubu Türk lehçelerine de geçmiştir. Bu lehçelerin tamamında, yönelme durumu eki, hem şekil açısından hem de işlev açısından varlığını devam ettirmektedir. **Anahtar kelimeler:** Eski Türkçe, Yönelme durumu eki, Günümüz Kıpçak Grubu Türk lehçeleri

ABSTRACT

Case endings in Turkish Language show variability from the direction of the function and meaning since Old Turkish period. A case ending that has the meaning and the functions near to itself can take upon oneself the meaning and function of the other case ending. One of the case meanings in the experience of this variability is the dative suffix. The functions of the dative suffix in Old Turkish has been passed to the Nowadays Kıpçak Group Turkish Dialect. In all of these dialects, the dative suffix continues the case not only from the direct of the form and also from the direct of the function. **Keywords:** Old Turkish, dative suffix, Nowadays Kıpçak Group Turkish Dialect

Eski Türkçe evresi, Türkçe'nin yalnızca söz varlığı, kavram alanı genişliği ve anlatım kabiliyeti yönünden zenginliğini ortaya koymaz; aynı zamanda morfolojik yönden eklerindeki işlevsel zenginliği de ortaya koyar. Köktürk Yazıtları'yla birlikte Türk dilindeki pek çok yapım ve çekim eklerinde işlevsel açıdan çeşitlilikler görülmeğe başlar. Bu çeşitlilik, fiil çekim eklerinde yaşandığı gibi ad çekim eklerinde de yaşanır. Bu çeşitliliğin en geniş ölçüde yaşandığı çekim ekleri ise, hal ekleridir. Hal ekleri, Türkçe'nin ilk yazılı metinlerinden başlayarak en geniş ölçüde kullanılan gelen ad çekim eklerindedir. Bunlar, adların adlarla veya fiillerle olan geçici ilişkilerini sağlayan ve cümlenin anlam örgüsünü kuran dil bilgisel öğelerdir.

*Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edb. Böl. Öğrt. Üyesi.

Bu ekler, yapım ekleri gibi eklendikleri adların anlamlarını değiştirip yeni anlamda adlar oluşturmazlar; cümle öğeleri arasında çeşitli yönlerden geçici anlam ilişkileri, geçici anlam bağlantıları kurarlar (Korkmaz 2003a:266). Hal ekleri, yalnızca adları adlara, adları fiillere, adları edatlara bağlamakla kalmazlar; aynı zamanda kendilerine yakın işlev ve anlama sahip olan bir diğer hal ekinin anlam ve işlevinde kullanılabilirler. Bu durum, Türkçe’de hal eklerinin en tipik özelliklerinden biridir ve bu yönüyle hal ekleri çok yaygın bir durum sergilerler.

Türk dilinde yönelme durumu, kelime guruplarında ve cümlelerde fiildeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durumdur. Diğer bir ifadeyle, adı yönelme yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durumdur. Bu nedenle fiildeki hareket yönelme durumundaki ada doğrudur. Yönelme durumu adı fiile amaç, maksat bildirme, sebep ilişkisi ile bağlayabilir; fiildeki hareketin yönünü belirtebilir (Korkmaz 2003:24-280-283).

Yönelme durumu, Eski Türkçe’de oldukça işlektir. Yaygın olarak +kA ,seyrek olarak +A, ünlülerden sonra +yA biçimindedir. Özellikle iyelik eki almış sözlerden sonra +A, son sesi +k ile biten sözlerden sonra yine +A, sonu ünlü ile biten sözlerden sonra ise, +yA biçiminde kullanılır. Ayrıca bu ek, Moğolca’da da +A biçimindedir (Gabain 1988:63).

Tekin, Eski Türkçe’deki yönelme durumu ekini *verme-bulunma durumu* olarak adlandırır ve Orhon Türkçesi’nde yönelme durumu ekinin genellikle +kA ile kurulduğunu, teklik birinci kişi ve ikinci kişi iyelik eki almış sözlerin +A ekini aldığını, üçüncü kişi iyelik ekli adların yönelme durumunu ise, +ηA biçiminde aldığını belirtir (Tekin 2000:111).

Eraslan (2000), *Eski Türkçe’de Yönelme (Dativ) Hâli Ekinin Yapı, Fonksiyon ve İfadeleri* adlı makalesinde ekin yapısı üzerine yürütülen çalışmaları ve görüşleri belirttikten sonra ekin fonksiyon ve ifadeleri üzerinde durur (bkz. Eraslan 2000).

Biz ise, bu çalışmada ekin yapısından ziyade işlevleri üzerinde durmaktayız. Bu nedenle ekin Eski Türkçe’de hangi işlevlerde kullanıldığını anlatmaya çalışacağız. Kısaca, yönelme durumu ekinin diğer hal eklerinin işlev ve anlamında kullanılmasını ortaya koyacağız.

Yukarıda belirttiğimiz üzere yönelme durum eki, Eski Türkçe’de şekil açısından çeşitlilik gösterdiği gibi anlam ve işlev açısından da çeşitlilik gösterir. Ek, bu dönemde yalnızca yönelme durumu eki olarak kullanılmaz; aynı zamanda *bulunma durumu eki*, *araç durumu eki*, *çıkma durumu eki*, *yön gösterme durumu eki*, *belirtme durumu eki* ve *eşitlik durumu eki* işlevlerinde de kullanılır. Bu durum, bize, diğer hal eklerinde olduğu gibi yönelme durumu

ekinin daha Eski Türkçe döneminden itibaren işlev ve anlam çeşitliliği gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Yönelme durumu ekinin bu işlevleri, Tarihî Türk lehçelerinde de varlığını korumuştur. Ek, bu evrelerde Eski Türkçe'ye paralel olarak gerek şekil gerekse işlev açısından kullanımını sürdürmüştür (Hacıeminoğlu 1996:30; Karamanlıoğlu 1994:67-68; Eckmann 1988:59-60).

Şimdi ekin Eski Türkçe'deki işlevleri üzerinde duralım:

Bulunma durumu eki işlevinde kullanımları:

Hem +A hem de +kA ve +yA yönelme durumu eki, Eski Türkçe döneminde bulunma durumu eki işlevinde kullanılabilmiştir. Bu işlevde kullanımı oldukça yaygındır. Özellikle Köktürk Yazıtları'na özgüdür.

+A ekiyle:

Elig yaşıma Tatabı budun Kıtanyda adırıldı (MEOA 52).

Elli yaşında Tatabı milleti Kıtay'dan ayrıldı.

İki otuz yaşına Tabgaç tapa süledim (MEOA 44).

Yirmi iki yaşında Çin'e doğru ordu sevk ettim.

+kA ekiyle:

Bir yılka dört yolu sünüşdüm (MEOA 46).

Bir yılda dört kez savaştım.

Kül Tigin kony yılka yiti yigirmike uçdı (MEOA 28).

Kül Tiğın koyun yılında on yedinci günde vefat etti.

Ol ödke kul kullug bolmış erti (MEOA 16).

O zamanda kul kullu olmuştu.

+yA ekiyle:

Biriye Çogay yış Tügültün yazı konayın tiser Türk budun ölsikig (MEOA 4).

Göneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti öleceksin !

Yırıya Baz kagan Tokuz Oguz budun yagı ermiş (MEOA 12).

Kuzeyde Baz Kağan, Dokuz Oğuz kavmi düşman imiş.

Kuriya kün batsıkdaki Soğd Berçik er Bukarak uluş budunda Enük senjün Ogul Tarkan kelti (MEOA 28).

Batıda gün batısındaki Soğd, İranlı, Buhara ülkesi halkından Enik general, Oğul Tarkan geldi.

Araç durumu eki işlevinde kullanımları:

Ekin bu işlev ve anlamda yalnızca +kA biçimi kullanılmıştır. Taradığımız metinlerde +A ve +yA'lı biçimlerin bu işlevdeki kullanımlarına rastlanmamıştır. Bu kullanım, *bulunma durumu eki* işlevi kadar yaygın değildir. Hem Köktürk Yazıtları'nda hem de Uygur metinlerinde görülür.

İltirış kagan bilgesin üçün alpin üçün Tabgaçka yiti yigirmi sünüşdi, Kıtanyka yiti sünüşdi, Oguzka biş sünüşdi (MEOA78).

İlteriş Kağan bilici olduğu için, cesur olduğu için, Çin'le on yedi kez savaştı, Kıtay'la yedi kez savaştı, Oğuz'la beş kez savaştı.

Bir otuz yaşına Çaça senünke sünüştümüz (MEOA 20).

Yirmi bir yaşında Çaça generalle savaştık.

...busuş kadguka köñülü kögüzi ägirdip... (Gabain 1988:248).

...keder ve üzüntüyle gönlü dolup...

Çıkma durumu eki işlevinde kullanımları:

Ekin bu işlev ve anlamda yalnızca +kA biçimi kullanılmıştır. Taradığımız metinlerde +A ve +yA'lı biçimlerin bu işlevdeki kullanımlarına rastlanmamıştır. Özellikle Uygur Türkçesi metinlerinde yaygın bir durum arz eder.

Anın sizindim inimkä (Gabain 246).

Onun için şüphelendim küçük erkek kardeşimden.

Kim ölüm adaka korksar aşnurak yoriñlar (Gabain 1988:38).

Kim ölüm tehlikesinden korkarsa, önceden dönsünler.

...bägimkä adırıldım (Gabain 1988:112).

...beyimden ayrıldım.

Körümçi ulatı tärs tätrü törüçike bilig aytp (TTVI 331) (Gabain 1988:112).

Görücü ve yanlış öğreticilerden bilgi isteyip...

Yön gösterme durumu eki işlevinde kullanımları:

Yönelme durumu eki, bu dönemde henüz yön gösterme durumu eki işlek olduğu için bu işlevde seyrek olarak kullanılmaktadır. Bu durum, bekli de bir geçiş evresi özelliğidir. Köktürk Yazıtları'nda karşımıza çıkmaz. Uygur Türkçesi metinlerinde görülür.

Kiniğä nırwanlıg konuklukta konar (Pf8) (Gabain 1988:118).

Sonra Nirvana şehirlerinde duracak.

Ötrü tigin balıg içiğä kirdi (HNO 44).

Sonra prens, şehirden içeri girdi.

Belirtme durumu eki işlevinde kullanımları:

Yönelme durumu ekinin bu işlevde kullanımları oldukça işlektir. Orhun Türkçesi metinlerinden ziyade, Uygur Türkçesi metinlerinde daha yaygındır. Bu anlam ve işlevde +kA eki kullanılmıştır. +A ve +yA'lı şekillerin bu işlevdeki kullanımlarına rastlanmaz.

tişimizke yokı bolgalı keltiñ (Gabain 1988:111)

dişimizi yok etmek (sökmek) için geldiniz

Ögüm kañım söndä bärü mini sävmäz ärti, içim tiginkä sävär ärti (HNO 54).

Annem, babam öteden beri, beni sevmezdi, ağabeyim prensi severdi.

Ögüm kañım içim tiginkä sävär, mini aklayur ärti (HNO 36).

Annem, babam ağabeyim prensi sever, benden nefret eder idi.

Eşitlik durumu eki işlevinde kullanımları:

Yönelme durumu eki, Eski Türkçe döneminde seyrek olarak eşitlik durumu eki işlevinde de kullanılabilir. Bu kullanım hem Eski Türkçe evresinde hem de Tarihî Türk lehçelerinde çok seyrekdir. Bugün Türkiye Türkçesi'nde böyle bir kullanım yoktur. Uygur Türkçesi metinlerine özgüdür. Bu işlevde +kA şekli kullanılmıştır.

Küniğä ayıña munçulayu bärıp (Kp 7,4) (Gabain 1988:118).

Böylece günlerce ve aylarca ihsan edip...

...törttin sıñar yir orunug iymiş, basmış üküşke ayatmış, ağırлатmış (Gabain 1988:242).

...dört bir yanı kendine tabi kulmuş, mahv etmiş, çokça hürmet ettirmiş, saygı göstertirmiş

İşte Eski Türkçe döneminde, bulunma durumu eki, araç durumu eki, çıkma durumu eki, yön gösterme durumu eki, belirtme durumu eki ve eşitlik durumu eki işlevlerinde kullanılan yönelme durumu ekinin bu işlevleri eşitlik durumu dışında Günümüz Kıpçak Grubu Türk lehçelerine aynen yansımıştır. Günümüz Türkiye Türkçesi'nde ekin bu işlevleri kaybolmuşken, Çağdaş

Kıpçak Grubu Türk lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kazak, Kumuk , Noğay ve Tatar Türkçeleri'nde Eski Türkçe'ye paralel olarak tüm bu işlevler kullanımını sürdürmektedir. Bu yönüyle, Günümüz Kıpçak Türkçesi, Eski Türkçe'yle tam bir benzerlik gösterir. Yönelme durumu eki, bu lehçelerde +A ve +GA biçimindedir. Karaçay-Malkar Türkçesi'nde +hA'lı biçimleri de bulunmaktadır.

Şimdi de ekin Günümüz Kıpçak Grubu Türk lehçelerindeki işlevlerini görelim:

Araç durumu eki işlevinde kullanımları:

Karaçay-Malkar Türkçesi

Nögerinden ayrıılıb Zaynaf**ha** colugurga aşıkdı (KM558).

*Arkadaşından ayrıılıp Zaynaf**la** buluşmak için can atıyordu.*

Bizge da tiyrece da bir tıncılık kelgen edi, söz**ge** sıyınmagan bir ırahatlık (KM576).

*Bize de mahalleye de bir huzur gelmişti, söz**le** anlatılamayacak bir rahatlık.*

Eteklede ala birbirge çam ete, bezirey bardılar (KM503).

Dağ eteklerinde onlar birbirleriyle şakalaşarak, eğlenerek gittiler.

Kazak Türkçesi

Batpaktap kele jatkinday ayagın zorga köteredi (DB135).

Sanki yere batıp geliyormuş gibi ayağını güçlükle kaldırıyordu.

Marjan közinen tırs-tırs tamgan köz jasın kayta-kayta javlıgınıñ uşına jasıradı (DB12).

*Marjan gözlerinden şıp şıp damlayan göz yaşlarını tekrar tekrar başörtüsünün ucuy**la** silmekte.*

Alpıs üy adam**ga** lık toldı (DB26).

*Altmış ev (de) insanlar**la** hıncahınç doldu.*

Tilev akırı şıdap otıra almay, pişenşilerge sälemdesip kaytuvga atka kondı (DB203).

*Tilev sonunda tahammül edemeyip, ot biçiciler**le** selamlaşıp geri dönmek üzere atına bindi.*

Kumuk Türkçesi

Barmakları kulakları, boynu altınga bölengen (K338).

Parmakları, kulakları, boynu altınla bezenmiş.

Kuru altınga da tügül, cavhar bulan brilliant kaşlı altınga (K338).

Yalnızca altınla da değil, kıymetli taşlarla elmas taşlı altınla.

Birden onu gözleri yaşga toldı (K300).

Birden onun gözleri yaşla doldu.

Nogay Türkçesi

Tek meni öltürgennen soñ Sakinatka üylenmege bolayaksın ! (N277).

Yalnızca beni öldürdükten sonra Sakinat'la evlenebilirsin.

Mecit üyken oylarga tolıp turgan basın asıkpay köterip aldı (N264).

Mecit büyük düşüncelerle dolmakta olan başını acele etmeden kaldırdı.

Soñ Kosay bir Hannıñ toyında öli kızdı tiri kızga tiri kızdı şal ögizge avıstıradı (N139).

Sonra Kosay, bir Hanın düğününde ölü kızı diri kızla, diri kızı yaşlı bir öküzle değiştirir.

Tatar Türkçesi

Ekmeli barlık küçine yügire başlagan (T1-471).

Ekmeli bütün gücüyle koşmağa başlamış.

Mine şul cirge atılıp anı nurlarına çulgap kütere başlagan (T1-230).

İşte o yıldız yere doğru kayıp onu nurlarıyla sarıp yükseltmeğe başlamış.

Niçik padişa kızına üylenüvi turında suraşa başlagan (T1155).

Nasıl han kızıyla evlendiğini sorup öğrenmeğe başlamış.

Belirtme durumu eki işlevinde kullanımları:**Karaçay-Malkar Türkçesi**

Teñi anı kölüne tiygenin çadırırğa küreşdi (KM557).

Arkadaşı onun gönlünü incittiğini gizlemeğe çalıştı.

Zekeriya uşaknı suvuturğa süymedi (KM559).

Zekeriya konuşmayı soğutmayı istemedi.

Efendilege karasam, babaslaga karasam, sözlerine tınjılasam (KM576).

İmamlara baksam, papazlara baksam, sözlerini dinlesem.

Kazak Türkçesi

Degenmen, bul keliske tusinse Marjan tüsingen şıgar dep, äyeline karap edi (DB 10).

Nitekim bu gelişi anlasa anlasa Marjan anlar herhalde diye karısına bakmıştı.

Señgir tavdan sel bop akkan kara özen arnasıman avnakşıp kalaga kaptadı (DB65).

Yüksek dağdan sel gibi akan güçlü ırmak yatağından çıkıp, şehri kaplıyordu.

Koydın mıymırt jürisine de üyrenipti (DB136).

Koyunun yavaş yürüyüşünü de öğrenmişti.

Kumuk Türkçesi

Men onu sözüne bek ıstahlı tıjlay edim (K455).

Ben onun sözlerini büyük bir ıstahla dinliyordum.

Hali külemege süymey (K355).

Şimdi gülmeyi istemiyor.

Baylanı-biyleni şorpasına tatıgan adamnı tabiatı osal bolmay heç kalmas (K).

Zenginlerin, beylerin yemeğini tadan insanın ahlakı muhakkak bozulur.

Nogay Türkçesi

Eger okıp bolsalar da, olar onıñ mänesine şıgalmayaklar (N435).

Şayet okuyabilseler de onlar, onun manasını anlayamazlar.

Mırzalar da, töreler de hanga tıjlamay başladılar (N422).

Mırzalar da töreler de hanı dinlememeğe başladılar.

Oraklardıñ ogırsız Kanbegine benim basımdı baylamaga süyediler (N280).

Orakların uğursuz Kanbeğ'ine benim başımı bağlamayı istiyorlar.

Tatar Türkçesi

Hürmetli Huca çey içerge tilemiysiñmi ? dip suragan bay (T1-477).

Hürmetli Hoca çay içmeyi istemiyor musun ? diye sormuş zengin.

Min çeyni pılav artınnan gina içerge üyrenge şul digen (T1477).

O ben çayı pılav ardından içmeyi öğrendim demiş.

Kaya tuktarga uyly ? dip buyırgan (T1-).

Nerede durmayı düşünüyor ? diye buyurmuş.

Bulunma durumu eki işlevinde kullanımları:

Karaçay-Malkar Türkçesi

Da sora canñı cılga narat terekçikleni nek kesedile (KM602).

Peki, o zaman yıl başında çam ağaçlarını niçin kesiyorlar ?

Anı cülüngen başına jangıdan çaç çıga başlagandı (KM479).

Onun traş edilmiş başında yeniden saçlar çıkmağa başlamıştı.

Üsüpçük Orus tilge usta edi (KM491).

Üsüpçük Rus dilinde usta idi.

Kazak Türkçesi

Tañ atkalğı retti buzbay, onıñ da kasına toktap jön surastı (DB30).

Şafak sökeli beri sırayı bozmadan, onun da yanında durup hal hatır sordular.

Bugan endi agasının avıl arasına minetin buvrıl tugırı ertteldi (DB104).

Bunun için şimdi ağabeyinin köy içerisinde bindiği kır atı eyerlendi.

Bakıraşka süt pisirdi (DB189).

Bakraçta süt pişirdi.

Kumuk Türkçesi

Tuvgan gününe ariuv importnıy ruçka savgat etgen edim (K450).

Doğum gününde güzel değerli bir kalem hediye etmişim.

Görer gözge, aytar sözge ol hali de kılıçday itti (K308).

Gören gözde söylenen sözde o hâlâ kılıç gibi keskin.

Ol nürhayatnı yağınına gelgen kısır kadın bolgan eken (K299).

O Nürhayat'ın yanında gelen dul kadın imiş.

Nogay Türkçesi

Bu islerge kim ayıplı (N222).

Bu işlerde kim suçludur.

Üşinşi kere Hanga tüsine koy körinedi (N131).

Üçüncü kere Han'a düşünde koyun görünür.

Tülki külge avnap, Börige karsı şıgadı (N128).

Tilki küllükte yatarken kurt karşısına çıkar.

Tatar Türkçesi

Bir kulına yeşil kelepüşin, bir kulına küzliğin tutgan (T3-47).

Bir elinde yeşil takkesini, bir elinde gözlüğünü tutmuş.

Tişke çençip bir yanın pişirdiler utka (T1-305).

Şişe geçirip bir yanını ateşte pişirdiler.

Kulga yaki başka cirge süyel çıksa, çikirtkedin tişletirge kerek (T1-182).

Elde ya da başka yerde siğil çıksa, çekirgeye ısırtmak gerek.

Çıkma durumu eki işlevinde kullanımları:

Karaçay-Malkar Türkçesi

Aşha avuz tiye ketigiz –dedi Zabithan (T1-495).

Yemekten bir tadıp gidersiniz dedi Zabithan.

Ol Borisni körgenley anasına canından tuvgança kuvandı (KM497).

O Boris'i görünce, annesinden yeniden doğmuş gibi sevindi.

Bir birde va, atların çapdırıb alga uçub da ketedile (KM517).

Bazen de, atlarını koşturup önden uçup gidiyorlar.

Kazak Türkçesi

Aytkanın istep kelgen soñ, ol Er Töstikke öte rıza boladı (E22).

Söylediklerini yapıp geldikten sonra, O, Er Töstik'ten çok memnun kalır.

Al, Balpanjan, konagasıña alla razı bolsın dedi (DB11).

Haydi Balpanjan, konuklar için hazırladığın bu yemekten Tanrı hoşnut kalsın dedi.

Moyını avırdı, savırına şıp-şıp ter şıktı (DB134).

Boynundan rahatsızlandı, sağrısından şıp şıp terler akmaya başladı.

Kumuk Türkçesi

Sütge avzu bişgen suvuk suvnu üfürüp içer (K153).

Sütten ağızı yanan soğuk suyu üfleyerek içer.

Beti e avurtdurup tiyegen bur akga göz açma bolmaysan (K438).

Yüzüne acıtarak çarpan dolu tanelerinden göz a amıyorsun.

Orta yaşına gelgen katın g zyaşılagga kızargan gözlerin sibire turup: (K307).

Orta yaşlarına gelmiş bir kadın göz yaşlarından kızaran gözlerini silerek:

Nogay Türkçesi

Üyken kız bol dediler ademler almalar üşin kızga ırız bolıp (N).

Büyük adam ol dediler adamlar, elmalar için kızdan razı olup.

Nege yaramasın, hoř keldiň, siňlim (N280).

Neden uygun olmasın, hoř geldin, kardeřim !

Yagapirge tilegen bolsaň, ol abrasın berer edi dedi kaytıp kelgen Alime (N).

Yagapir'den istemiş olsaydın, o arabasını verirdi, dedi dönüp gelen Alime.

Tatar Türkçesi

Karşıga da şunday kervan o rıy (T3-354).

Karşıdan da böyle bir kervan rastlar.

Min a ka  l vden korka bařladım (T1-113).

Ben açlıktan ölmekten korkmağa başladım.

Yaman kiyimli, yaman sıfatlı bulganga uyalıp, kiri karap yattı (T1-294).

Kötü giyimli, kötü sıfatlı oluşundan utanıp dönüp yattı.

Y n gösterme durumu eki işlevinde kullanımları:**Karaçay-Malkar Türkçesi**

Terk okunu kiyinip, tışına  ıkdım (KM470).

Hemen giyinip dışarı  ıktım.

Mırza kulnu  l g n vagondan tışına  ıgargan edile (KM582).

Mirzakul'un cesedini vagondan dışarı çıkardılar.

Kazak Türkçesi

Sırtka şığıp ketken Marjannıñ kelüvin kütti (DB18).

Dışarı çıkıp giden Marjan'ın gelmesini bekledi.

On jak keregeniñ basında ilüvli turgan sırma ak kiyiz kalpagın kiyip tıska şıktı (DB13).

Sağ taraftaki kerege üzerinde asılı duran dış giyimlik beyaz keçe kalpağını giyip dışarı çıktı.

Astnan äldekim sıp etip işke kirdi (DB61).

Alt taraftan birileri belli belirsiz bir halde içeri girdi.

Kumuk Türkçesi

Kaş karalsa bu gözellikden hayır yok dep kırğa tebere (K340).

Hava kararınca bu güzellikten hayır yok! diye dışarı hareket ediyor.

Ahırınçılay esin tapgandok esdelikleri tışga agılma başladı (330).

Sonunda hatırlayınca, anıları dışarı akmağa başladı.

Batırmurzayevlardan beşikdegi yaş da kırğa çıkmasın (K284).

Batırmurzayev'lerden beşikteki çocuk bile dışarı çıkmasın.

Nogay Türkçesi

Tokbiyke Salimovna sizge yaray ma ? amansınızba dep işke kirdi (N280).

Tokbiyke Salimovna uygun musunuz ? iyi misiniz ? deyip içeri girdi.

Üydegiler tımp tıska kulak saldılar (N254).

Evdekiler işitip dışarı kulak verdiler.

Tatar Türkçesi

Kün üstinnen çıkkanım yuk dip tışka çıktı (T1-302).

Gündüz vakti çıktığım yok deyip dışarı çıktı.

Tuganınnan suñ tışka çığıp kitti (T1-251).

Kardeşinden sonra dışarı çıkıp gitti.

SONUÇ

Yönelme durumu eki, Eski Türkçe döneminden itibaren diğer hal ekleri gibi işlev çeşitliliğine maruz kalmıştır. Eski Türkçe döneminde ek, **+kA**, **+A** ve ünlü ile biten sözlerden sonra ise, **+yA**'dır. Oldukça işlektir. Hem Tarihî Türk lehçelerinde kullanılmış hem de Günümüz Türk lehçelerinde kullanılmaktadır. Ek, Eski Türkçe döneminde, *bulunma durumu eki*, *çıkma durumu eki*, *araç durumu eki*, *yön gösterme durumu eki* ve *eşitlik durumun eki* işlevlerine sahiptir. Bulunma durumu eki işlevi, Köktürk Yazıtları'nda yaygınken, diğer işlevler Uygur Türkçesi metinlerinde yaygındır. Yön gösterme durumu ekinin işlevlerinin zayıflamasıyla pek çok durumda bunun işlevlerini de üstlenmiş; bu işlevler Günümüz Kıpçak Grubu Türk lehçelerine de yansımıştır. Bugün bu lehçelerde ek, bu işlevdeki kullanımlarını devam ettirmektedir. Ancak, Türkiye Türkçesi'nde ekin bu işlevde kullanımları bulunmamakta; Eski Türkçe'deki işlev ve şekillerin kullanımını Günümüz Kıpçak Grubu Türk lehçelerinin tamamı için genelleşmiş durumdadır.

KISALTMALAR

DB. Kekilbaev, Äbiş (2001), Dala Balladaları, Almatı: Jazuvşı

HNO. Orkun, Hüseyin Namık (1940), Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinin Uygurcası, İstanbul: Alaeddin Kıral Basımevi

K. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kumuk Edebiyatı, Cilt 20, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002

KM. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Karaçay -Malkar Edebiyatı, Cilt 22, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002

MEOA. Ergin, Muharrem (2004), Orhun Abideleri, -32. Baskı-, İstanbul:Boğaziçi Yay.

N . Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Nogay Edebiyatı, Cilt 21, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002

T1 . Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Tatar Edebiyatı I, Cilt 17, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

KAYNAKLAR

- BANGUOĞLU, Tahsin (1986), Türkçenin Grameri, Ankara:TDK Yay.
- BARUTÇU-Özönder, F. Sema (1998), Üç İtigsizler, Giriş-Metin-Tercüme-
Notlar-İndeks, XXX Levha, Ankara: TDK Yay.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1993), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü -3. Baskı-,
İstanbul: Enderun Kitabevi
- ECKMANN, Janos (1988), Çağatayca El Kitabı (çev. Günay Karaağaç),
İstanbul: İst. Üniv. Edebiyat Fak. Basımevi
- ERASLAN, Kemal (2000), Eski Türkçe'de Yönelme (Dativ) Hâli Ekinin Yapı,
Fonksiyon ve İfadeleri, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt. 29, s. 67-76.
- ERGİN, Muharrem (1985), Türk Dil Bilgisi -15. baskı-, İstanbul: Boğaziçi Yay.
_____ (2004), Orhun Abideleri, -32. Baskı-, İstanbul:Boğaziçi Yay.
- GABAİN, A. Von (1988), Eski Türkçenin Grameri, (çev. Mehmet Akalın),
Ankara: TDK Yay.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1996), Karahanlı Türkçesi Grameri,
Ankara:TDK Yay.
_____ (2000), Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri,
Ankara: TDK Yay.
- HAMILTON, James Russel (1998), İyi ve Kötü Prens Öyküsü, (çev. Vedat
Köken), Ankara: TDK Yay.
- ISKAKOV, A.(1974), Kazirgi Kazak Tili (Morfologiya), Almatı: Mektep
Basımevi
- İYSAEV, S., M. (1993), Kazak Tili, Almatı: Üniversiteler "Kaynar"
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1994), Kıpçak Türkçesi Grameri,
Ankara:TDK Yay.
- KEKİLBAEV, Äbiş (2001), Dala Balladaları, Almatı: Jazuvşı
- KENESBAYOĞLU, İ.K vd.(1984), Kazak Türkçesi Sözlüğü, (çev. Hasan
Oraltay, Nuri Yüce, Saadet Pınar), İstanbul: TDAV Yay.
- KOÇ, Kenan vd. (2003), Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Ankara:
Akçağ Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (1994), Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek
Kalıplaşması Olayları, Ankara: TDK Yay.

- _____ (2003a), Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Ankara: TDK Yay.
- _____ (2003b), Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yay.
- ORKUN, Hüseyin Namık (1940), Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinin Uygurcası, İstanbul: Alaeddin Kırıl Basımevi
- TEKİN, Talat (2000), Orhon Türkçesi Grameri, Ankara:TDAD:9
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kumuk Edebiyatı, Cilt 20, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Nogay Edebiyatı, Cilt 21, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Karaçay -Malkar Edebiyatı, Cilt 22, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Tatar Edebiyatı I, Cilt 17, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Tatar Edebiyatı III, Cilt 19, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002